

КОНСОЛІДАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ НАРОЩЕННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ

Любов Варода, старший викладач кафедри аудиту і аналізу Чортківського інституту підприємництва та бізнесу Тернопільського національного економічного університету

Ефективність діяльності банківської системи України значною мірою залежить від рівня її капіталізації, який сьогодні є заниженим. Особливу увагу слід приділити питанню укрупнення банківського капіталу та підвищення рівня капіталізації вітчизняних банківських установ, що має неабиякий вплив на розвиток національної банківської системи у контексті глобалізації фінансових ринків. Вхідження України до європейської спільноти неминуче буде супроводжуватися проявом у країні загальносвітових тенденцій концентрації банківського капіталу. Як відомо, банківський сектор розвинутих країн в останні роки характеризується процесами укрупнення, збільшенням кількості кредитних установ, які стають учасниками процесів злиття та поглинань.

Проблема недостатньої капіталізації зумовлює недосконалість усієї вітчизняної банківської системи й окремих банківських установ, які не мають можливості залучати значні ресурси та проводити масштабні активні операції.

В економічній літературі висвітлені проблеми капіталізації банківських установ України, тенденції цього напрямку, а також можливі шляхи збільшення капіталу банками України, зокрема у працях таких науковців, як О. Дзюблюк, Н. Маслак, В. Кісільов, Є. Ковальчук, Д. Ковальчук, Х. Курц, Ю. Потійко, Ю. Прозоров, В. Салтинський, Н. Слав'янська, О. Сугоняко та ін.

Стратегічним напрямком розвитку національної банківської системи у контексті глобалізації фінансових ринків є послідовна інтеграція в світовий фінансовий простір, основною запорукою якої має бути укрупнення банківського капіталу та підвищення рівня капіталізації вітчизняних банківських установ.

Необхідність концентрації та укрупнення капіталу у вітчизняному банківському секторі є очевидною з огляду й на те, що у світовій банківській практиці нарощення капіталів банків у такий спосіб стало досить дієвим інструментом стимулювання зростання прибутковості та скорочення витрат банківського бізнесу. Підвищення рівня концентрації капіталу вітчизняних банків допоможе подолати негативну тенденцію неадекватного збільшення капіталу банків порівняно з випереджаючими темпами зростання їх активів, а також прискорить вирішення протиріччя між потребами реального сектору економіки у фінансовій підтримці банків і дійсними можливостями банківської системи щодо їх задоволення.

На практиці цього можна досягти за рахунок збільшення банківського капіталу через стимулювання банків до консолідації (від лат. *consolidatio* — зміцнення, об'єднання), під якою слід розуміти збільшення розмірів банківського капіталу в розпорядженні окремих банків або груп банків на основі їх об'єднання і/або нарощення обсягів власного капіталу¹. Як відомо зі світової практики, основною формою консолідації у банківському секторі є об'єднання — злиття та поглинання.

Розглянемо поняття “злиття”, під яким слід розуміти об'єднання на рівних умовах двох або більше банків, а під поглинанням чи приєднанням — безпосереднє здобуття (дружнє чи ні) контролю одного банку над іншим. Слід сказати, що більшість сучасних, активно діючих банків у західних країнах утворились саме завдяки тривалим процесам об'єднання. Консолідація банківського капіталу у формах злиття та поглинання активно відбувається в останні роки. Так, у США на початок 1984 р. діяло 15 510 банків, а в 2005 р. їх кількість скоротилася вдвічі: за рахунок процесів злиття та поглинання припинили свою діяльність близько 8112 банків².

Відзначимо, що глобальні тенденції консолідації банківського капіталу в зарубіжній практиці обумовлені дією певних чинників, а саме:

- зростанням технічних інновацій у банківському бізнесі;
- розширенням спектра пропонованих банківських послуг і продуктів;
- дерегулюванням фінансового сектору економіки;
- розвитком прямого фінансування та поступовим витісненням посередницької діяльності банків.

Крім того, для країн, що знаходяться на стадії становлення та розвитку, важливою передумовою консолідаційних процесів є доступність їх банківського сектору для міжнародних кредитних установ. Зазначимо, що в найближчому майбутньому головним стимулюючим фактором капіталізації банків шляхом злиття та поглинання буде перехід на нові принципи достатності капіталу “Базель II”. Як відомо, банківські об'єднання є індикатором стану національної економіки та її місця в світовому господарстві. Але вплив концентрації банківського капіталу на економіку країни неоднозначний: з одного боку, укрупнення дрібних і середніх банків веде до підвищення їх “ринкової міці”, посилення конкуренції та зростання ефективності банківського сектору; з іншого боку, бажання банківських установ укрупнюватись пояснюється їх прагненням до зниження витрат (за умови добровільного злиття чи об'єднання). Як свідчать результати розрахунків російських економістів, досягти зменшення витрат можна лише в тих випадках, коли капітал в результаті банківської консолідації буде перевищувати 500 млн дол. США³. Очевидно, що обсяги власного капіталу вітчизняних банків є ще недостатніми для досягнення зниження витрат за рахунок консолідації.

Зазначимо, для того, щоб процес консолідації банківського капіталу набув реальних, відчутних масштабів, необхідні відповідні передумови в

¹ Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. *Фінансово-економічний словник*. — Л.: Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2005. — С. 264.

² Горелая Н.В. *Зарубежный опыт моделирования эффективности банковских слияний // Деньги и кредит*. — 2006. — № 8. — С. 35.

³ *История экономических учений: Учеб. пособие / Под ред. В. Антонова*. — М.: ИНФРА-М, 2000. — С. 11.

економіці країни. Передумови початково мають бути спрямовані на наслідок — консолідацію банківського капіталу, що зумовлюється дією відповідних причин. Причини викликають не будь-які, а лише відповідні їм наслідки. За умов відповідності передумов і причин наслідок (консолідація капіталу) може бути реальним тільки для тих банків, які є найбільш чутливими до цих причин.

Передумовою та концептуальною основою діяльності банківських установ за умов фінансової глобалізації має бути інтеграційна стратегія, яку слід вважати альтернативою злиття і поглинання нежиттєздатних банківських установ з боку великих і значно потужніших представників фінансово-кредитного сектору економіки, адже забезпечуючи зниження витрат і збільшуючи прибутки за рахунок масштабу, вона надає учасникам інтеграції певну самостійність, зберігає ринкову ініціативність і відповідальність при прийнятті управлінських рішень. На нашу думку, саме такий підхід дасть змогу реалізувати основні переваги середнього та малого банківського бізнесу в ринковій економіці, забезпечить конкурентоспроможність банків на внутрішньому та міжнародному фінансових ринках.

Вважаємо за необхідне виділити основні теорії, які пояснюють спонукальну силу консолідації в економіці країни, незалежно від галузі та сфери діяльності її суб'єктів, при цьому не вдаючись до аналізу всієї сукупності можливих причин консолідації банківського капіталу: теорія агентських витрат; теорія вільних грошових потоків; теорія "гордині"; синергетична теорія⁴.

Доречно зауважити, що перші три з вищеназваних теорій зорієнтовані, перш за все, не на досягнення економічного ефекту від консолідації, а на отримання особистого прибутку чи задоволення власних амбіцій менеджерів банків. Результатом цього може стати зменшення ефекту нарощення банківського капіталу для економіки країни в цілому.

Розглянемо четверту теорію, особливістю якої як спонукальної причини консолідації банківського капіталу, що базується на поняттях циклічності та нелінійності, є розуміння природного розвитку суб'єктів економічної системи. Найбільш відчутно синергізм проявляється в умовах ринкової економіки, що пов'язано з характером, умовами та структурою самого ринку (постійними коливаннями економічного середовища). Саме в таких умовах процес створення нових функціональних структур, здатних поєднувати одночасно необхідну гнучкість і стабільність розвитку, може відбуватися природним шляхом⁵.

У процесі консолідації банків у формі злиття чи поглинання досягається синергетичний ефект, коли вартість новоствореного банку перевищує суму вартостей банків — членів об'єднання. Досягнення кумулятивного позитивного ефекту ($2 + 2 = 5$) стає можливим у разі збільшення частки кредитів у сукупних активах, зниження витрат за рахунок об'єднання інформаційно-технічної бази, систем обліку, скорочення дублюючих банківських підрозділів, комбінування взаємодоповнюючих ресурсів, підвищення продуктивності праці та зміцнення позицій на рин-

⁴ Кисельов С.С. Синергетические процессы в экономике // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції ЖДУ ім. І. Франка / За ред. доц. А.У. Уразова, І.В. Саух, С.В. Обіход. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. — С. 72.

⁵ Там же.

ку. Але не варто забувати, що ускладнення структури нового банку пов'язано зі значними витратами, які можуть призвести й до втрати капіталу, — виникнення від'ємної синергії ($2 + 2 = 3$)⁶. Об'єктивну оцінку результатів консолідації банків може дати лише котирування акцій нового банку на фондовому ринку, в ході якого будуть відображені середні очікування дисконтованого потоку доходів від укладання угоди злиття. У зв'язку з нерозвинутістю вітчизняного фондового ринку та відсутністю банківських акцій у вільному обігу такий спосіб для вітчизняних банків ще не може бути застосований.

У трактуваннях синергетичної теорії менеджери обох банків можуть бути зацікавлені в об'єднанні, коли результатом цього стане збільшення доходів їхніх акціонерів, тобто головним спонукальним мотивом для прийняття рішень з боку банку-покупця є одержання синергетичних ефектів консолідації. Тому основними причинами консолідації банків, відповідно до синергетичної теорії, є прагнення досягти: зниження витрат за рахунок економії на масштабах; отримання великих кредитів за рахунок комбінування взаємодоповнюючих фінансових ресурсів; збільшення прибутку шляхом диверсифікації продуктів та універсалізації банківської діяльності; диверсифікації кредитних ризиків; підвищення якості та ефективності управління; оптимізації організаційної структури та структури менеджменту.

Очевидно, що загальні передумови синергетичної теорії консолідації банків відповідають потребам раціоналізації вітчизняної банківської системи на сучасному етапі розвитку економіки. Але принцип економії на масштабах не можна поширювати на всі види банківської діяльності, оскільки деякі банківські послуги та продукти неможливо проаналізувати з позицій рівня витратності.

Слід відмітити, що об'єднання банків є досить складним процесом, що потребує підготовки, аналізу стану ринку та врахування впливу багатьох чинників. Умовно серед операцій з консолідації банків можна виділити три рівні:

1. Стратегічний рівень — вироблення стратегії об'єднання банків.
2. Тактичний рівень — вибір об'єкта (банку) та проведення його об'єднання.
3. Операційний рівень — інтеграція приєднаного об'єкта, оцінка результатів.

Здійснення будь-якої операції має відбуватися відповідно до обраної загальної корпоративної стратегії. Відмітимо, що основними стратегічними підходами до злиття та поглинання банків є інтеграція та диверсифікація. В результаті консолідації новостворена банківська установа може здійснювати нову діяльність (диверсифікація) або посилювати свої позиції у традиційному бізнесі (інтеграція). Зазвичай межі між цими процесами є умовними, а операції з поглинання чи злиття містять елементи як інтеграції, так і диверсифікації. В науковій літературі поглинання поділяють на вертикальні та горизонтальні. При вертикальній консолідації банки прагнуть розширити свою операційну діяльність, вдосконалити та розширити технологію надання послуг. Горизонтальна

⁶ Benston G.J., Hunter W.C., Wall L.D. Motivation for Bank Mergers and Acquisitions: Enhancing the Deposit Insurance Put Option Versus Earnings Diversification. — *Journal of Money, Credit and Banking*. — Vol. XXVII. — 1995. — № 3. — P. 777—787.

консолідація відбувається між банківськими установами, які працюють на одному сегменті ринку, пропонують клієнтам однотипні продукти та послуги. Слід відмітити, що більше елементів диверсифікації містить саме горизонтальна інтеграція банків.

Сучасна економічна наука пропонує кілька основоположних стратегій, що їх банки обирають для реалізації в процесі консолідації на стратегічному рівні:

- збільшення масштабу (консолідація в межах галузі діяльності). Метою об'єднання за такої стратегії є досягнення економії на масштабах, коли за рахунок об'єднання маркетингових, виробничих, дослідницьких та інших потужностей вдається значно знизити сукупні витрати, покращити інвестиційну привабливість банку та спростити доступ до капіталу. Масштаб новоствореного банківського об'єднання дає можливість реалізовувати великі проекти;

- географічна диверсифікація. Територіальне розширення дає змогу банкам вийти на нові ринки збуту, а також зменшити ступінь залежності від локальних політичних та економічних ризиків;

- економічна диверсифікація (вертикальна інтеграція). Успішно реалізувати цю стратегію, тобто досягти економічної безпеки та посилення ринкових позицій вдається рідко, тому в розвинутих країнах використовують більш гнучкі механізми координації;

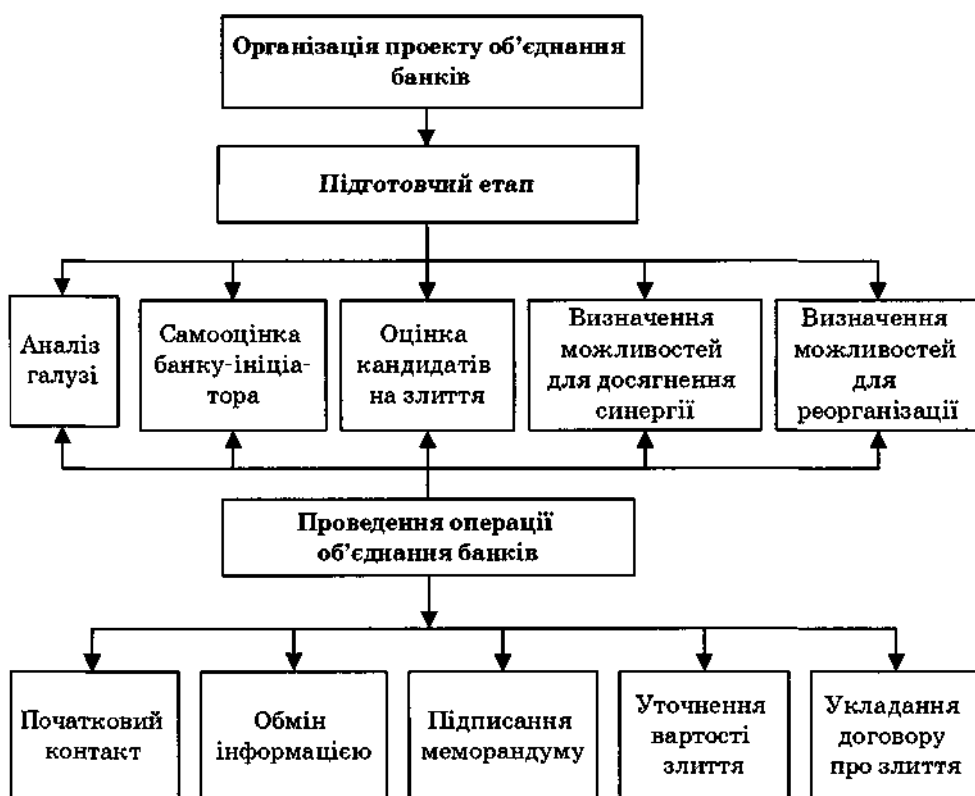
- технологічна диверсифікація. Завдяки об'єднанню банки можуть розширити спектр послуг, застосувати нові передові технології та методи надання послуг клієнтам.

Відмітимо, що із наведеного переліку корпоративних стратегій банківської консолідації, зазвичай інвестори прагнуть використовувати ті, які спрямовані на збільшення частки ринку за рахунок об'єднання, розширення географії діяльності та каналів збуту банківських продуктів, що дозволяє максимально повно використовувати наявні банківські активи та пасиви, забезпечуючи високий ефект фінансової та операційної синергії такої операції. Не слід забувати, що окремі стратегії злиття та поглинання мають більший вплив на стан капіталізації банку, ніж інші.

Другий рівень банківської консолідації — тактичний складається з двох етапів: вибір об'єкта для об'єднання та укладання угоди злиття чи приєднання, кожен з яких деталізується низкою відповідних послідовних операцій, наведених на рисунку. Консолідація банків може проходити у формі симбіозу — взаємопроникнення двох чи більше банків шляхом обміну пакетами акцій; абсорбції — повне злиття чи поглинання, коли з кількох банків — учасників консолідації утворюється один банк або поглинання проходить із повним збереженням статусу банківських установ.

Варто наголосити, що в процесі інтеграції поглинутої компанії (операційний рівень) одним з найскладніших етапів є корпоративне управління. Зазвичай банки, що об'єднуються, мають різні системи корпоративного управління, що призводить до конфліктних ситуацій в управлінні процесом інтеграції. Тому на перших етапах інтеграції важливо діяти послідовно, швидко, з дотриманням конфіденційності зосереджуватись лише на вагомих моментах діяльності об'єднання.

Розуміння всіх вищевикладених моментів і особливостей консолідації банків дає можливість визначити такі її переваги:

Процес об'єднання банківських установ

- досягнення ефекту фінансової та операційної синергії;
- збільшення обсягів власного капіталу;
- зростання рівня рентабельності за рахунок підвищення капіталізації;
- можливість завоювання нового сегмента ринку.

Особливості застосування інтеграційної стратегії потребують висвітлення організаційного аспекту дій банків щодо участі у створенні інтегрованих структур з метою збільшення обсягів власного капіталу та підвищення капіталізації. Перші міжбанківські об'єднання виникли в результаті концентрації промислового капіталу та загострення конкурентної боротьби між кредитними установами на ринку. Основні шляхи створення міжбанківських об'єднань базуються як на добровільному об'єднанні самостійних банків (злиття), так і на прямому підпорядкуванні, централізованому управлінні й залежності (поглинання). Очевидним є, що перший шлях з більшою вірогідністю буде використовуватися самостійними, фінансово стійкими банками, які прагнуть об'єднати свій бізнес, а другий є характерним для значно слабших кредитних установ, які неспроможні протистояти натиску сильних конкурентів і погоджуються на поглинання.

Зауважимо, що відповідно до статей 9, 10, 11, 12, 13 Закону України "Про банки і банківську діяльність", банківські установи мають право створювати банківські об'єднання таких типів: банківська корпорація;

банківська холдингова група; фінансова холдингова група; банківська спілка та асоціація.

Слід також відмітити, що при цьому банки можуть бути учасниками лише одного банківського об'єднання⁷.

Відзначимо, що сьогоденний процес створення нових фінансово-кредитних установ не забезпечений відповідною правовою базою з чітко визначеним механізмом, принципами функціонування таких утворень, не вироблені процедури визначення потенційної здатності банків до нарощення рівня капіталізації за умов злиття чи поглинання; немає методик оцінювання ефективності різних форм консолідації банків, перспективної прибутковості банків, учасників об'єднання; не розроблені процедури диверсифікації ризиків та регулювання діяльності банківських об'єднань, що гальмує та ускладнює процеси консолідації банківського капіталу.

Банківську корпорацію можуть утворювати лише банки з метою концентрації капіталів, підвищення ліквідності, зміцнення фінансового стану, а також для забезпечення координації та нагляду за їхньою діяльністю. При цьому банківські установи зберігають свою самостійність в межах, обумовлених їх статутами та статутом банківської корпорації, але передають корпорації повноваження на здійснення окремих операцій. Створена банківська корпорація виконує лише функції розрахункового центру для банків — членів корпорації і не проводить безпосереднє обслуговування клієнтів (фізичних і юридичних осіб)⁸.

На нашу думку, передача банками-членами повноважень з централізованого виконання вищезгаданих функцій банківській корпорації має фіксуватися в статутах банків — членів корпорації та в статуті самої банківської корпорації. Варто зазначити, що сьогодні необхідні банківські корпорації, які б могли виконувати функції регіональних міжбанківських розрахункових центрів, що дало б змогу активізувати банківську діяльність в регіонах країни.

Склад банківської холдингової групи формується теж лише з банківських установ, при цьому материнському банку належить не менше 50 % акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є дочірніми банками (без права володіння акціями материнського банку). На головний банк групи покладаються додаткові функції стосовно членів групи (відповідальність за зобов'язаннями своїх членів у межах свого внеску в капіталі кожного з них, якщо інше не передбачено законом чи угодою між ними), а також створюється система управління їх діяльністю⁹. Таке трактування банківської холдингової групи є вузьким: обмежена характеристика материнського та дочірніх банків, доцільним було б розширення переліку послуг і операцій, здійснюваних новоствореною структурою.

Зауважимо, що у створенні фінансової холдингової групи можуть брати участь різні установи, які надають фінансові послуги клієнтам, але серед них має бути щонайменше один банк, а материнська компанія повинна бути фінансовою установою з більш ніж 50 % акціонерного (пайо-

⁷ Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. № 2122-III // Урядовий кур'єр. — 2001. — № 8. — С. 5—13.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

вого) капіталу кожного з учасників такої групи. Материнська компанія в процесі координації та управління діяльністю членів фінансової холдингової групи має право визначати правила, що є обов'язковими для її членів, окрім того вона несе відповідальність за зобов'язаннями своїх членів у межах внеску капіталу кожного з них у групу.

У міжнародній практиці банківських об'єднань існують різноманітні комбінації операцій з консолідації різних типів банківських установ і страхових компаній (таблиця).

Типи операцій з консолідації банків*

Банки — потенційні об'єкти консолідації	Банки — ініціатори злиття чи поглинання			
	універсальні	інвестиційні	спеціалізовані	страхові компанії
Універсальні банки	Дуже часто	—	—	Частіше
Інвестиційні банки	Доволі часто	Часто	—	Рідко
Спеціалізовані банки	Часто	Рідко	Часто	Доволі часто
Страхові компанії	Частіше	—	—	Дуже часто

* Джерело: Зубченко Л.А. Ускорение процессов концентрации банков в Европе // Банки: мировой опыт. — 2000. — №1. — С. 35.

Банківські установи можуть створювати інтегровані об'єднання з пенсійними фондами, страховими компаніями у фінансово-інвестиційній сфері із залученням страхових, лізингових, факторингових компаній, інвестиційних фондів, що потребує відповідного нагляду з боку органів регулювання і визначення нормативів діяльності таких об'єднань. Саме такий принцип закладений в другій компоненті положень "Базель II", що вимагає від наглядових органів здійснювати постійний моніторинг за банківськими та фінансовими об'єднаннями на консолідованій основі з врахуванням агрегованих ризиків.

На нашу думку, з метою зацікавлення банків у консолідації на початкових етапах об'єднання слід встановити:

- податкові пільги;
- пільги з відрахувань до обов'язкових резервів;
- запровадити індивідуальні економічні нормативи тощо.

Варто зазначити, що консолідація вітчизняного банківського сектору неминуха, хоча банкіри досить тривалий час утримувались від таких перетворень: дуже часто великі банки надають перевагу створенню нової регіональної мережі, а не приєднанню малих банків з проблемними кредитами, здійснення аудиторської перевірки яких передбачає значні витрати. На наш погляд, причиною цього є проблеми стратегічного розвитку: злиття та поглинання може принести банкам прибутки в довгостроковій перспективі, але водночас потребує значних витрат у короткостроковому періоді. Крім того, вітчизняна банківська система не має достатнього досвіду консолідації банків, тривалість її існування вдвічі менша, ніж "нова" хвиля банківських об'єднань в розвинутих країнах.

У наукових колах вже тривалий час точаться гострі дискусії щодо необхідності скорочення кількості банківських установ. Сьогодні в Україні діє 170 банків, з яких майже 100 — малі, що в декілька разів перевищує

кількість кредитних установ у сусідніх країнах. Зауважимо, що на внутрішньому ринку повинні працювати і малі, і середні банки, за якими зберігається роздрібний банківський бізнес, кредитування дрібного підприємництва та обслуговування селянських господарств. Деякі економісти вважають, що оптимальний момент для укрупнення та консолідації вітчизняних банків згааний.

Можна стверджувати, що збільшення власного капіталу вітчизняних банків шляхом об'єднання, злиття і поглинання на низькому рівні. Це зумовлено, перш за все, недосконалістю вітчизняної законодавчої та нормативної бази, а також неготовністю власників банківських установ йти на перерозподіл і розподіл власності та прав контролю над банківським бізнесом. Слід відмітити, що в ході консолідації здійснюється випуск акцій відповідно до розміру капіталу банку, який приєднується, із подальшим їх обміном на акції банку- правонаступника. В результаті об'єднання обсяги капіталу новоутвореного банку збільшуються і вимоги НБУ щодо забезпечення певного рівня капіталізації будуть виконані. Як бачимо, в процесі внутрішнього злиття чи поглинання (в межах країни) відбувається збільшення власного капіталу новоствореного банку, а не банківської системи в цілому.

Із банківської практики України відомо, що не відбулося ще жодного злиття великих банків, а процеси приєднання та злиття середніх і дрібних кредитних установ відбувається досить повільно, що суперечить світовим тенденціям — найбільші банки розвинутих країн постійно зміцнюють свої конкурентні позиції на фінансовому ринку шляхом злиття та поглинання. Типовим прикладом злиття гігантів є об'єднання американських банків "JP Morgan Chase" та "Bank One". Обсяги активів новоствореного банківського інституту "JP Morgan & Co" сягнули 1,1 трлн дол. США у "Citigroup" — 1,2 трлн дол., на середину січня 2004 р. капіталізація "JP Morgan & Co" становила близько 130 млрд дол. США, що забезпечило цьому банківському об'єднанню друге місце після "Citigroup"¹⁰. Як свідчить практика сучасної консолідації, злиття відбуваються за участю не більше двох-трьох великих банків (випадків злиття більшої кількості середніх банків не було).

Слід зазначити, що у вітчизняній практиці до 2005 р. була лише одна спроба об'єднання акціонерного капіталу УкрСиббанку та банку "Надра", яка закінчилася корпоративним конфліктом. Також не завершилися позитивно переговори щодо реорганізації і регіональних банків: не відбулось об'єднання Міжнародного комерційного банку і банку "Таврія", група ТАС вирішила не приєднувати банк "Муніципальний" і ТАС-Комерцбанк. Реально протягом 1998—2004 рр. відбулось лише 14 об'єднань, головним чином приєднувались малі вітчизняні банки до великих із припиненням функціонування перших, а саме¹¹:

- у 2000 р. банк "Надра" приєднав Києво-Печерський банк і банк "Слобожанщина", Укргазбанк приєднав Укрнафтогазбанк;
- у 2002 р. Укргазбанк приєднав Народний банк, філіал Західбудгазбанку та два філіали Енергобанку, АППБ "Аваль" приєднав банк "Еталон";

¹⁰ Шимкович В. Полку гигантов прибыло // Банковская практика за рубежом. — 2004. — № 1. — С. 16.

¹¹ www.bank.gov.ua

— у 2003 р. Український банк торгового співробітництва приєднав Ін-промбанк;

— у 2004 р. банк “Дністер” приєднав Західбудгазбанк, Приватбанк придбав польський “Budbank” та отримав контроль над латвійським “Парітате”, “УкрСиббанк” отримав дозвіл на придбання московського банку;

— у 2005 р. АКБ “МТ-Банк” (Кременчук) отримав дозвіл на приєднання до АКБ “Індустріалбанк” (Запоріжжя);

— у 2006 р. АКБ “ТАС-Комерцбанк” і ЗАТ “ТАС-Інвестбанк” отримали дозвіл на створення першого в Україні банківського об’єднання у формі “Банківської холдингової групи ТАС”.

На сучасному етапі розвитку в банківському секторі України знову стає популярною тема консолідації банківського капіталу: банк “Ажіо” розглядає можливості приєднання кількох регіональних банків, й обговорюється питання об’єднання Донгорбанку та Першого українського міжнародного банку.

Доречно зауважити, що в напрямку сприяння консолідації банківського капіталу сьогодні Національний банк підвищив нормативу адекватності регулятивного капіталу з 8 до 10 % та мінімальний обсяг статутного капіталу, що не дало стимулюючого ефекту. Водночас НБУ рекомендує низькокапіталізованим банкам активно застосовувати процедури реорганізації шляхом злиття, а також реструктуризації через закриття (продаж) збиткових філіалів (безбалансових відділень). На жаль, консолідаційні процеси вітчизняних банків сьогодні мають суто фрагментарний характер.

Відмітимо, що регулятивне стимулювання об’єднання та злиття банків шляхом підвищення нормативів адекватності власного капіталу, мінімального розміру регулятивного та статутного капіталів може мати негативні наслідки й не дати очікуваного позитивного результату. Справа в тому, що виконання підвищених вимог НБУ може стати досить важким завданням не лише для дрібних і середніх банків, а й для великих і “кишенькових” банків фінансово-промислових груп. У такому випадку вони імовірно підуть на штучне нарощення власного капіталу та фіктивну капіталізацію, а не на інтеграційне об’єднання.

На наш погляд, процедура злиття банків передбачає дотримання вимог законодавчих норм і є неоднозначною, оскільки результатом має бути створення нової банківської установи та отримання нею ліцензії на здійснення банківської діяльності. Крім адміністративно-правових проблем існують певні технічні питання, які пов’язані з досягненням згоди між управлінськими підрозділами банків-учасників злиття, в першу чергу, стосовно взаємовідносин з клієнтами в системі управління ризиками, ведення бухгалтерського обліку та здійснення внутрішнього контролю. Важливою умовою успішної консолідації банківського капіталу в Україні має бути вдосконалення корпоративного законодавства та нормативної бази щодо регламентації процесів об’єднання, злиття та поглинання банківських установ. Власники банків будуть сміливіше йти на консолідацію капіталів за наявності відповідної законодавчої підтримки, яка б забезпечувала захист прав акціонерів і мінімізувала негативні наслідки від невдалих об’єднань.

Слід зазначити, що консолідація банків шляхом злиття та поглинання має відчутні переваги, це дає підстави вважати її ефективним способом нарощення власного капіталу банків і підвищення рівня їх капіталізації. Разом з тим, не слід забувати про високу ймовірність виникнення психологічних труднощів, які породжуються конфліктами інтересів топ-менеджерів і власників банківського об'єднання, їх боротьбою за право управляти бізнесом, за власну частку в об'єднаному капіталі тощо.

Викладене вище дає підстави для висновків, що питання консолідації банків шляхом злиття та поглинання є ефективним способом поповнення власного капіталу вітчизняних банківських установ і системи банків у цілому. Метою консолідації банків є створення нової, потужної та ефективної банківської установи, що можливо лише в тому випадку, коли інтеграційний процес максимально враховуватиме особливості банків, які прагнуть об'єднання. Водночас наголосимо, що будь-який адміністративний тиск у цій делікатній справі може лише завдати шкоди. За умови належної нормативної бази процеси злиття та поглинання банківських установ мають відбуватися лише на добровільних засадах.
